

ПАД ПЫТАННЕМ — ЗАХАВАННЕ НАЦЫЯНАЛЬнай ПАМ'ЯЦІ

БІБЛІЯТЭКІ БЕЛАРУСІ Ў НОВЫХ ЭКАНАМІЧНЫХ УМОВАХ

Культурны ўзровень краіны ў цывілізаваным свеце адзначаецца па ўзроўні пастаноўкі бібліятэчнай справы. У якім жа стане сёння знаходзяцца публічныя бібліятэкі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, якія з'яўляюцца часткай нацыянальнай культуры і закліканы служыць справе адраджэння духоўнасці народа? Сёння, ва ўмовах рынку, бібліятэкараў ахоплівае непакоя за лёс бібліятэкі. Так, у рэспубліцы ідзе ўпарадкаванне і рэарганізацыя сеткі бібліятэк з улікам мясцовых умоў, стварэнне шматгаліновых культурных устаноў /бібліятэк сямейнага чытання, бібліятэк-музэяў/, аб'яднанне сельскіх і школьных бібліятэк. Але ў асобных раёнах назіраюцца трывожныя тэндэнцыі: мясцовыя Саветы, атрымаўшы вялікія правы ў сферы культурнай дзейнасці, пачалі самавольна ліквідаваць бібліятэкі, а багатыя фонды, якія збіраліся гадамі, расфарміроўваць. Так, у Радунскай сельскай бібліятэцы Пружанскага раёна калгас проста-напроста забраў памяшканне, якое знаходзілася на яго баланс, і 360 чытачоў засталіся без бібліятэкі, без кніг. Валявым рашэннем Брэсцкага райвыканкама зачынена Плескаўская сельская бібліятэка, якая абслугоўвала каля 500 чытачоў, а памяшканне, дзе яна размяшчалася, прададзена Брэсцкаму райспажывсаюзу. Незайздорсны лёс напаткаў і Ласоснаўскую сельскую бібліятэку, якая абслугоўвала 500 чытачоў. Фінскі домік, дзе яна размяшчалася, прададзены прыватнай асобе, а бібліятэка пераведзена ў цёмнае, халоднае памяшканне. І ўсё гэта — рашэннем сесіі Баранавіцкага с/с Гродзенскага раёна.

Інфляцыя, павышэнне арэнднай платы за памяшканні ставіць бібліятэкі ў жорсткія ўмовы. Так, Жыткавіцкая раённая бібліятэка за арэнду памяшкання павінна плаціць у некалькі разоў больш, чым запланавана бюджэтам, а ён, нягледзячы на інфляцыю, амаль не павялічваецца. З-за непамерна вялікага кошту арэнды, які спagnaла БМУ, ліквідавалася бібліятэка Столінскай цэнтралізаванай сістэмы.

Адсутнасць неабходнага бюджэтнага фінансавання адбіваецца і на набыцці кніг, асабліва з павышэннем іх кошту. Так, толькі ў першым квартале 1993 г. адна кніга ў сярэднім каштавала 74 руб., у другім — 160 руб., а ўжо ў трэцім — 450 руб. Індэксацыя на комплектаванне ў шэрагу бібліятэк Беларусі зусім нязначная. Напрыклад, у параўнанні з 1991 г. на набыцці кніг і перыядычнага друку бібліятэкам Мінскай вобласці было адлужана 13,8 % /1006,8 тыс. руб./ ад усіх выдаткаў на ўтрыманне бібліятэк, у 1992 г. — толькі 6 % /7273,8 тыс.руб./ з улікам інфляцыі. У асобных сістэмах бібліятэк скарачэнне сродкаў вельмі значнае. Так, у Валожынскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэме грашовыя сродкі на комплектаванне паменшыліся з 19,3 % да 2,2 %, Мінскай ЦЭС адлаведна — 20 % і 4,4 %, Дзяржынскай — 18,7 % і 3,5 % і г.д. У выніку змяншэння фінансавання скарацілася і паступленне новай літаратуры. У параўнанні з 1990 г. аб'ём паступленняў літаратуры ў дзяржаўныя публічныя бібліятэкі Беларусі скараціўся больш чым на чвэрць /было 5486,3 тыс. экз., стала — 4094,7 тыс. экз./, перыядычная падліска зменшылася больш чым удвая. Сёння ў абласныя бібліятэкі не паступае рэспубліканскі абавязковы экзэмпляр, а гэта значыць, што не толькі парушана паўната паступлення нацыянальнай літаратуры, а пад пытаннем захавання нацыянальнай памяці, падтрымка інтэлектуальнага ўзроўню грамадства. Трэба адзначыць, што і за тыя невялікія грошы, што адлускаюць бібліятэкам на комплектаванне, набыць неабходныя выданні

няма як. Беларускія выдавецтвы не толькі скарачаюць выпуск сваёй прадукцыі як па тыражах /у параўнанні з 1990 г. на 34,0 %/, так і па назвах /на 18 %/, але і выпускаюць у асноўным «камерцыйную літаратуру»: «крутыя» дэтэктывы, кнігі жахаў, раманы пра секс. Значна скараціўся выпуск літаратуры, якая мае прырыштатную сацыяльную і культурную значнасць — навуковай, навукова-папулярнай, даведачнай, кнігі, якія далучаюць чытача да агульначалавечых каштоўнасцей. У той час, як паказваюць сацыялагічныя даследаванні, праведзеныя Нацыянальнай бібліятэкай, змяніліся інфармацыйныя патрэбы чытачоў. Адраджаецца інтарэс да гісторыі, філасофіі, галіновай літаратуры, класікі, вяртаецца попыт на даведнікі, слоўнікі, галіновыя энцыклапедыі, асабліва беларускамоўныя. Узрос інтарэс да беларускай /айчынай/ гісторыі, літаратуры, мовы, вытокаў нацыянальнай культуры. Але задаволіць попыт няма чым. Сотні чытачоў кожны дзень не маюць магчымасці атрымаць літаратуру па гісторыі Беларусі і культуры 20—30 гг., літаратуразнаўстве, асабліва па літаратурнай крытыцы, сучасных праблемах эканомікі Беларусі, пра ўдзел розных партый у рэвалюцыі і г. д. Вывучэнне чытацкага попыту, праведзенае Нацыянальнай бібліятэкай, паказала, што ў 63 выпадках са 100 у бібліятэках адсутнічае патрэбная кніга, вострадэфіцытная літаратура недаступна прыблізна пятай частцы чытачоў. Чытачы сталі менш звяртаць увагі, на якой мове напісана кніга. Сёння для іх галоўнае — яе мастацкая вартасць. Так, кнігі Э. Хемінгуэя «По ком звонит колокол», Ж. Сіменона «Под страхом смерти», К. Маккалоу «Поющие в терновнике» чытаюць з ахвотай і на беларускай мове. Але за тры апошнія гады на беларускай мове дзяржаўнымі выдавецтвамі выдадзена ўсяго 35 % назваў кніг /1152/ ад іх агульнай колькасці.

Для папулярызцыі беларускай мовы важна, каб лепшыя кнігі розных аўтараў, якія карыстаюцца павышаным попытам, выходзілі на роднай мове. Відавочна, што бібліятэкі, не маючы ў фондах актуальнай, неабходнай чытачам літаратуры, губляюць свае функцыі — інфармацыйныя і асветніцкія, бо без выданняў /кніг/ няма і бібліятэк.

Па-сапраўднаму адчуваюць кніжны голод дзіцячыя бібліятэкі. За два апошнія гады выдавецтвы «Юнацтва» і «Народная асвета» выканалі заказы бібліятэк на 26—40 % як па тыражах, так і па назвах. Меншай з кожным годам становіцца доля выпуску навукова-папулярнай літаратуры: у параўнанні з 1990 г. яе выпуск паменшыўся на 50 %. Калі палічыць, што дзіцячыя бібліятэкі будуць комплектаваць свае фонды толькі прадукцыяй «Юнацтва» і «Народнай асветы» /цяпер гэта так і ёсць, СССР — не існуе/, то за дзясці год яны могуць набыць усяго 200—210 назваў кніг, што вельмі мала для больш чым мільёна /1181 тыс./ дзіцячых чытачоў. Адсутнічаюць, як паказала даследаванне, амаль на 70 % у бібліятэках кнігі, рэкамендаваныя для пазакласнага чытання, літаратура, якая карыстаецца попытам у чытачоў. Амаль няма для малодшага і сярэдняга ўзростаў выданняў пра нацыянальнае мастацтва, кніг пра паходжанне вёсак, гарадоў, дзяржаўных сімвалаў. Не знайдзіць гэтых кніг і ў кнігарнях. Даследаванне, праведзенае Нацыянальнай бібліятэкай на сяле, паказала, што ў большасці сельскіх дзяцей хатнія бібліятэкі вельмі сціплыя /ўсяго да 50 кніжак/, а ў кожнага восьмага яны наогул адсутнічаюць. Цяпер становіцца яшчэ больш пагоршыцца, бо

шалёныя цэны на кнігі і перыядычныя выданні, рэзкае абніжэнне насельніцтва пазбаўляюць іхніх бацькоў магчымасці набыць літаратуру, вымушаюць адмаўляцца ад падліскі на перыядыку. Далёка не ўсе бацькі могуць у наш час дазволіць сваім дзецям займацца ў розных гуртках, аб'яднаннях, спартыўных секцыях, бо за гэта цяпер трэба плаціць. Таму амаль адзінай даступнай і бясплатнай крыніцай ведаў застаюцца бібліятэкі, якім жыццёва неабходна падтрымка дзяржавы.

Сёння бібліятэкам патрэбна індэксацыя іх бюджэтных сродкаў у адпаведнасці з узроўнем цэн на кнігі, перыядычныя выданні і іншыя паслугі. На наш погляд, дзіцячая кніга павінна займаць прырыштатнае месца. Патрэбна дзяржаўнае выданні дзіцячай літаратуры. Неабходна перакласці на беларускую мову і перавыдаць лепшую галіновую літаратуру, так званую дзіцячую класіку. Бібліятэкам вельмі патрэбна беларускамоўная літаратура. Шэсць кніг, якія ўвайшлі ў дзяржаўнае на 1993 г. ад публічных бібліятэк Беларусі, — гэта крок, але зусім невялікі. Нацыянальнай бібліятэкай падрыхтаваны спіс шэрагу кніг, якія ў першую чаргу неабходны бібліятэкам.

Сёння бібліятэкам не хапае не толькі кніг, а і дакладнай інфармацыі аб тым, што друкуецца і выходзіць у Беларусі. Газета «Кнігарня» не дае поўнай інфармацыі пра ўсю выдаваемую ў рэспубліцы прадукцыю. Улічваючы, што кнігі беларускіх выдавецтваў сталі амаль адзінай крыніцай комплектавання бібліятэк рэспублікі і тое, што 50 % іх ідзе без аб'яў у сумесных прадпрыемствах і кааператывах, наяўнасць такой інфармацыі вельмі неабходна.

Вельмі засмучае і нізкі ўзровень матэрыяльна-тэхнічнай базы бібліятэк. Амаль палова бібліятэк /48 % — 2498/ маюць памяшканне да 50 кв. м, сярэд іх 47 бібліятэк у гарадах і пасёлках. 53 бібліятэкі знаходзяцца ў аварыйным стане.

Не лепшае і тэхнічнае аснашчэнне бібліятэк. Адмоўна ўплывае на якасць абслугоўвання чытачоў, на захаванасць фондаў адсутнасць у бібліятэках мношчыцельна-капіравальных апаратаў, сучаснага абсталявання, асабліва пераплётных станкоў, празрыстай самаклейнай плёнка і іншых матэрыялаў.

Адсутнічае ў бібліятэках практычная, амафункцыянальная мэбля. Бібліятэка — гэта інфармацыйныя цэнтры, у профіль комплектавання якіх павінны ўваходзіць і не кніжныя носьбіты інфармацыі: аўдыёвізуальныя матэрыялы, мікраафішы, мікрафільмы, тэхнічныя сродкі. Але ў час чарговай кампаніі барацьбы за эканомію па рашэнні фінансавых органаў у шэрагу раённых, гарадскіх бібліятэк забралі тэлевізары, магнітафоны, дыяпраектары, а цяпер невядома, як і за што іх набыць.

Слабая і сацыяльная абароненасць бібліятэкараў. Асабліва тых, якія працуюць у зоне чарнобыльскай аварыі. Працаваць там нялёгка, штогод паманшаецца колькасць жыхароў, а аплата бібліятэчнай працы залежыць ад колькасці чытачоў і кнігавыдач. Чаму б Дзяржаўнаму РБ не перагледзець гэтак палажэнне і не аднесці бібліятэкі Чарнобыльскай зоны мінімум да III групы па аплаце працы /існуе чатыры групы/.

Вырашыць усе гэтыя задачы — значыць выпрацаваць бібліятэкі, фундамент культуры.

Г. КУЛАГА,
заг. аддзела бібліятэказнаўства
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі